

УДК 338.48+379.84(477)

Курортно-рекреаційна сфера України: стан, втрати, шляхи санації

Тищенко О.П.

доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри макроекономіки та державного управління
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

Розглянуто особливості та проаналізовано основні показники розвитку курортно-рекреаційної сфери України у 2011-2015 рр. Дано оцінку втрат галузі внаслідок геополітичних подій останніх років. Виявлено недоліки чинного механізму державного регулювання курортно-рекреаційної сфери та визначено напрями підвищення ефективності її функціонування в умовах здійснення реформи децентралізації управління економікою.

Ключові слова: державне регулювання курортно-рекреаційної сфери, курортно-рекреаційна сфера, національна економіка, оцінка, спеціалізовані засоби розміщування, туристично-рекреаційний потенціал.

Тищенко А.П. КУРОРТНО-РЕКРЕАЦИОННАЯ СФЕРА УКРАИНЫ: СОСТОЯНИЕ, ПОТЕРИ, ПУТИ САНАЦИИ

Рассмотрены особенности и проанализированы основные показатели развития курортно-рекреационной сферы Украины в 2011-2015 гг. Дана оценка потерь отрасли в результате геополитических событий последних лет. Выявлены недостатки действующего механизма государственного регулирования курортно-рекреационной сферы и определены направления повышения эффективности ее функционирования в условиях осуществления реформы децентрализации управления экономикой.

Ключевые слова: государственное регулирование курортно-рекреационной сферы, курортно-рекреационная сфера, национальная экономика, оценка, специализированные средства размещения, туристско-рекреационный потенциал.

Tishchenko O.P. RESORT AND RECREATIONAL SPHERE OF UKRAINE: STATE, LOSSES, WAYS OF REHABILITATION

Considered features and analyzed main indicators of a resort and recreational sphere of Ukraine in 2011-2015. An assessment of industry's losses over the recent geopolitical events is given. Disadvantages of the current mechanism of state regulation of the resort and recreational sphere are revealed and directions of improving efficiency of its functioning in terms of implementing the economy management decentralization are determined.

Keywords: state regulation of resort and recreational sphere, resort and recreational sphere, national economy, assessment, specialized means of accommodation, tourism and recreation potential.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Характерною ознакою прогресивності структурних змін в економіці є розвиток сфери послуг і зростання її частки у валовому внутрішньому продукті, що зумовлено загальною тенденцією підвищення життєвого рівня населення та його прагненням до постійного розширення можливостей щодо задоволення власних різноманітних потреб. Важлива роль у цьому процесі належить курортно-рекреаційній сфері, функціонування якої спрямоване, у першу чергу на збереження й відновлення здоров'я, а також на надання широкого спектру додаткових послуг, пов'язаних з повноцінним і активним відпочинком громадян.

Найважчий туристично-рекреаційний потенціал України, за умови його ефективного використання, здатний задовольнити вимоги най-

вибагливіших туристів й відпочивальників та забезпечити ефективний економічний розвиток курортно-рекреаційних територій за рахунок активізації інвестиційної діяльності, створення нових робочих місць, забезпечення додаткових надходжень у місцеві бюджети від діяльності господарюючих суб'єктів на таких територіях.

Про значимість вітчизняної курортно-рекреаційної сфери у подальшому економічному розвитку країни свідчить її віднесення до числа пріоритетних галузей національної економіки [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в який започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідженню проблем функціонування курортно-рекреаційної сфери України, а також обґрунтуванню підходів щодо створення дієвого механізму державного регулювання її розвитку, присвятили свої праці

І.В. Бережна, Н.М. Влащенко, П.І. Гаман, П.В. Гудзь, М.В. Гудзь, О.І. Гулич, П.В. Захарченко, В.С. Кравців, В.Ф. Кифяк, С.Ю. Цюхля та інші [2-11]. Головним лейтмотивом більшості публікацій є думка про значні можливості щодо позитивного впливу курортно-рекреаційної сфери як виду діяльності на економічний розвиток національної економіки та окремих її регіонів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Нові економічні і політичні реалії останніх років, що зумовили вкрай негативну динаміку показників розвитку курортно-рекреаційної сфери України, потребують пошуку і застосування нових, адекватних часу,

інструментів державного регулювання, використання яких здатне забезпечити відновлення галузі та її поступальний розвиток, як самостійного й високоприбуткового виду економічної діяльності у національній економіці в цілому та на регіональному рівні, вже у найближчій перспективі. В авторському дослідженні головну увагу приділено макроекономічним аспектам функціонування та розвитку курортно-рекреаційної сфери України та оцінці її впливу на розвиток національної економіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у виявленні тенденцій розвитку курортно-рекреаційної сфери України, оцінюванні соціально-економічних втрат внаслідок геополітичних подій,

Таблиця 1

**Кількість спеціалізованих засобів розміщування в Україні
та кількість цілорічних ліжок у них у 2011-2015 рр.**

Регіони	Кількість спеціалізованих засобів, одиниць		Кількість цілорічних ліжок, одиниць		У % до загальної кількості			
	2011	2015	2011	2015	спеціалізованих засобів, %		цілорічних ліжок, %	
	2011	2015	2011	2015	2011	2015	2011	2015
Україна	2720	1863	138071	83378	100,0	100,0	100,0	100,0
АР Крим	490	0	44503	0	18,0	0,0	32,2	0,0
Вінницька	31	24	3966	3531	1,1	1,3	2,9	4,2
Волинська	84	73	1537	1314	3,1	3,9	1,1	1,6
Дніпропетровська	134	114	5280	5785	4,9	6,1	3,8	6,9
Донецька	354	95	7921	6489	13,0	5,1	5,7	7,8
Житомирська	20	19	1825	1763	0,7	1,0	1,3	2,1
Закарпатська	57	55	4966	5661	2,1	3,0	3,6	6,8
Запорізька	196	225	6319	4380	7,2	12,1	4,6	5,3
Івано-Франківська	33	30	3348	3361	1,2	1,6	2,4	4,0
Київська	86	71	3983	4177	3,2	3,8	2,9	5,0
Кіровоградська	29	26	970	338	1,1	1,4	0,7	0,4
Луганська	52	4	2783	255	1,9	0,2	2,0	0,3
Львівська	89	58	16297	14110	3,3	3,1	11,8	16,9
Миколаївська	213	221	1676	1276	7,8	11,9	1,2	1,5
Одеська	280	397	7988	10489	10,3	21,3	5,8	12,6
Полтавська	40	34	3124	2949	1,5	1,8	2,3	3,5
Рівненська	22	13	1587	1559	0,8	0,7	1,1	1,9
Сумська	24	21	1115	923	0,9	1,1	0,8	1,1
Тернопільська	16	11	1710	1510	0,6	0,6	1,2	1,8
Харківська	94	69	3482	3675	3,5	3,7	2,5	4,4
Херсонська	182	189	1315	1399	6,7	10,1	1,0	1,7
Хмельницька	16	17	1750	1004	0,6	0,9	1,3	1,2
Черкаська	58	44	2149	1374	2,1	2,4	1,6	1,6
Чернівецька	22	7	582	327	0,8	0,4	0,4	0,4
Чернігівська	37	22	1463	1086	1,4	1,2	1,1	1,3
м. Київ	42	24	5823	4643	1,5	1,3	4,2	5,6
м. Севастополь	19	0	609	0	0,7	0,0	0,4	0,0

Джерело: складено і розраховано автором за даними: [12; 13]

пов'язаних з анексією Криму та військовим конфліктом на Донбасі, визначенні напрямів та інструментів удосконалення державного регулювання розвитку і підвищення ефективності курортно-рекреаційної діяльності в нашій країні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Протягом останніх років потенціал курортно-рекреаційної сфери України зазнав кардинальних змін. Так, якщо у 2011 р., за офіційними статистичними даними, у країні налічувалось 2720 спеціалізованих засобів розміщування, то станом на 2015 рік, їх загальна кількість зменшилась до 1863 одиниць, або на 31,5%. Головною причиною такого скорочення стали анексія Криму та військові події на Донбасі, внаслідок чого Україна на зазначених територіях втратила контроль над понад 800 установами (санаторіями, дитячими санаторіями, пансіонатами, базами відпочинку та ін.), що здійснювали діяльність у сфері надання курортно-рекреаційних послуг населенню. Загальні ж втрати кількості цілорічних ліжок у закладах курортно-рекреаційної сфери при цьому склали майже 40%, що у кількісному вимірі складає 54,7 тис. одиниць. З наведених у табл. 1 даних видно, що провідна роль у сфері надання курортно-рекреаційних послуг належала АР Крим, де станом на 2011 рік знаходилось 18,7% усіх спеціалізованих засобів розміщування, та в яких було зосереджено 32,6% цілорічних ліжок від їх загальної кількості по країні.

У 2015 р., внаслідок зазначених втрат, відбувся перерозподіл часток окремих регіонів у загальнонаціональних показниках, що характеризують потенціал курортно-рекреаційної сфери України. У 8-ми регіонах – Дніпропетровській, Донецькій, Закарпатській, Запорізькій, Київській, Львівській, Одеській областях та у м. Києві (частка кожного з них складає 5 і більше відсотків) знаходиться 2/3 курортно-рекреаційного потенціалу (за кількістю цілорічних ліжок) країни. Провідні позиції при цьому посідають Львівська та Одеська області, сукупна частка яких у зазначеному показнику становить 29,5%.

Слід зазначити, що позитивна динаміка нарощування курортно-рекреаційного потенціалу в аналізованому періоді серед найбільших регіонів (одночасне збільшення кількості засобів та цілорічних ліжок) спостерігалась лише в Одеській області, де кількість засобів зросла на 117 одиниць, а кількість цілорічних ліжок – на 2,5 тис. одиниць. Ще у трьох

регіонах (Дніпропетровська, Закарпатська та Київська області) на тлі скорочення загальної кількості засобів мав місце незначний приріст кількості цілорічних ліжок – сукупно на 1,4 тис. одиниць. Незначна позитивна динаміка збільшення кількості цілорічних ліжок спостерігалась також в Івано-Франківській, Харківській і Херсонській областях. На усіх інших територіях простежувалась тенденція скорочення потенціалу курортно-рекреаційної сфери – найбільше у Львівській області – на 2,2 тис., у м. Києві – на 1,2 тис., та у Черкаській області – на 0,8 тис. ліжок.

Зменшення кількості спеціалізованих засобів розміщування суттєво вплинуло й на динаміку чисельності працюючих у цих установах. При цьому темпи скорочення персоналу виявились значно вищими за темпи скорочення самих установ. За 2011-2015 рр. середньооблікова кількість штатних працівників у спеціалізованих засобах розміщування зменшилась зі 102,6 тис. осіб до 45,1 тис. осіб, або на 56%. У періоді, що розглядається, курортно-рекреаційні заклади втратили майже 9,0 тис. медичних працівників (лікарів і середнього медичного персоналу): якщо у 2011 р. зазначених категорій налічувалось 19,5 тис., то у 2015 р. їх залишилося лише 10,6 тис. осіб.

В абсолютних показниках найбільше скорочення штатного персоналу відбулося у санаторіях – на 22,5 тис. осіб, інших спеціалізованих засобах розміщування (пансіонати з лікуванням, дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, дитячі центри, бальнеологічні лікарні, будинки відпочинку та ін.) – на 10,2 тис. осіб, у пансіонатах відпочинку – на 8,3 тис. осіб (рис. 1).

З фінансової точки зору ключовими індикаторами, що характеризують масштаби та результативність розвитку будь-якої сфери, у тому числі й курортно-рекреаційної, є загальна величина та співвідношення доходів і витрат. Проаналізуємо розвиток курортно-рекреаційної сфери України за даними показниками. Наведені у табл. 2 дані свідчать, що загальний рівень доходів від надання установами курортно-рекреаційної сфери послуг у грошовому виразі (без врахування інфляції) за чотири роки знизився більш як у 2 рази – з 6919,8 млн. грн. у 2011 р. до 2947,9 млн. грн. у 2015 р. Основна частка доходів галузі генерується двома типами колективних засобів, на які у 2011 р. припадало 65,0% усіх доходів, у тому числі частка санаторіїв склала 45,6%, баз та інших закладів відпочинку – 19,4%, а

у 2015 р. – 79,6%, у тому числі частка зазначених закладів складала 61,5% та 18,1% відповідно.

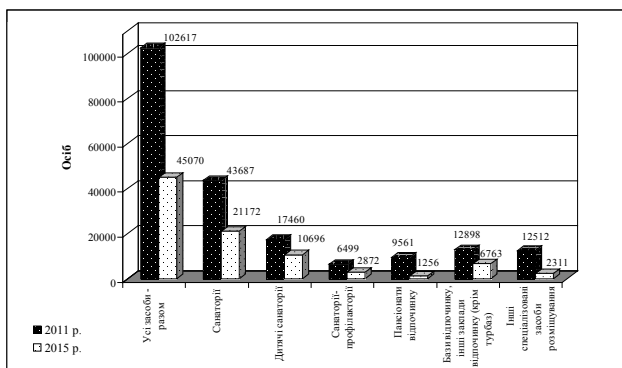

Рис. 1. Середньооблікова кількість штатних працівників у спеціалізованих засобах розміщення України у 2011-2015 рр., осіб
Джерело: розраховано і побудовано автором за даними: [12; 13]

У територіальному розрізі провідними регіонами у формуванні доходів у засобах

курортно-рекреаційної сфери країни є Закарпатська, Львівська та Одеська області, на території яких у 2015 р. сукупно було сформовано понад 40% усіх доходів галузі. Ще у чотирьох регіонах (Запорізька, Вінницька, Полтавська та Херсонська області), частка кожного з яких складає понад 5%, у тому ж році відповідними засобами сукупно отримано 29,2% усіх доходів даної сфери (рис. 2).

Загальний обсяг операційних витрат свідчить, що курортно-рекреаційна сфера в цілому залишається збитковою галуззю. Невелике позитивне сальдо між доходами та операційними витратами спостерігається лише по санаторіях, дитячих санаторіях та базах й інших закладах відпочинку.

Одним з найважливіших показників розвитку курортно-рекреаційної сфери є кількість розміщених осіб. Від динаміки даного показника, насамперед, залежать фінансові результати діяльності спеціалізованих засобів розміщення. У 2015 р. в цілому по Україні у спеціалізованих засобах було розміщено

Таблиця 2

Фінансові показники діяльності спеціалізованих засобів розміщення України у 2011-2015 рр.

Показники	Млн. грн.*		2015 р. до 2011 р., %	Частка окремих засобів у загальному показнику, %	
	2011	2015		2011	2015
Доходи від наданих послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних платежів)	6919,8	2947,9	42,6	100,0	100,0
з них:					
санаторії	3153,3	1813,3	57,5	45,6	61,5
дитячі санаторії	920,2	80,5	8,7	13,3	2,7
санаторії-профілакторії	329,2	183,9	55,9	4,8	6,2
пансіонати відпочинку	658,3	116,8	17,7	9,5	4,0
бази відпочинку, інші заклади відпочинку (крім турбаз)	1343,4	534,5	39,8	19,4	18,1
інші спеціалізовані засоби розміщення	515,4	218,9	42,5	7,4	7,4
Операційні витрати; млн. грн.	9327,9	2970,0	31,8	100,0	100,0
з них:					
санаторії	3059,9	1769,0	57,8	32,8	59,6
дитячі санаторії	492,0	61,0	12,4	5,3	2,1
санаторії-профілакторії	1969,0	263,2	13,4	21,1	8,9
пансіонати відпочинку	745,4	136,4	18,3	8,0	4,6
бази відпочинку, інші заклади відпочинку (крім турбаз)	2427,9	509,0	21,0	26,0	17,1
інші спеціалізовані засоби розміщення	633,7	231,4	36,5	6,8	7,8

* Номінальні показники за відповідні роки.

Джерело: розраховано автором за даними [12; 13]

1482,7 тис. осіб, що становить лише 53,5% порівняно з 2011 р. При цьому кількість розміщених іноземців за цей же період зменшилась майже у 10 разів – з 368,7 тис. осіб у 2015 р. до 37,7 тис. осіб у 2015 р. (рис. 3).

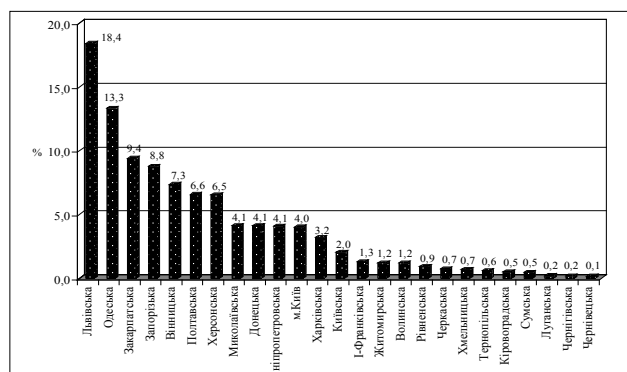

Рис. 2. Частка регіонів України у формуванні доходів спеціалізованих засобів розміщування курортно-рекреаційної сфери у 2015 році

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [13]

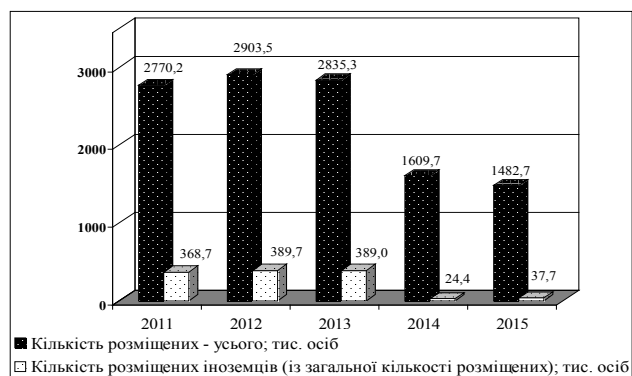

Рис. 3. Кількість розміщених у спеціалізованих засобах розміщування курортно-рекреаційної сфери України у 2011-2015 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [12-16]

Понад 90% усіх розміщених іноземців є громадянами лише п'яти країн, чотири з яких – країни-сусіди, тобто мають спільний кордон з Україною. Однак протягом періоду, що розглядається, крім зменшення загальної кількості іноземних громадян, що користувалися послугами вітчизняних спеціалізованих засобів розміщування, відбулися й значні структурні зміни, внаслідок яких частка окремих країн у загальній кількості іноземців зазнала кардинальних змін (табл. 3).

Негативні тенденції, що спостерігаються у курортно-рекреаційній сфері країни, є закономірним наслідком послаблення державних важелів впливу на процес регулювання її розвитку. Яскравим підтвердженням цьому є застарілість законодавчо-нормативної бази, ліквідація центрального органу управління як окремої профільної структури, відсутність розробленої та затвердженої стратегії, системи прогнозування та моніторингу розвитку галузі, а, отже, й відповідно системної державної політики щодо курортно-рекреаційної сфери, а також неналежна увага до наявних проблем з боку територіальних органів управління. Орієнтація останніми роками лише на ринкові регулятори у сфері курортно-рекреаційної діяльності, як свідчить динаміка показників її розвитку, виявилася неефективною і такою, що веде до згортання обсягів послуг, що надаються, погіршення їх якості та до звуження можливостей населення щодо оздоровлення, лікування, реабілітації, профілактики захворювань а, отже, до втрат, через зниження працездатності фахівців та робітників, в інших сферах економіки. Крім того, курортно-рекреаційна сфера, в умовах децентралізації управління економікою, повинна розглядатися як суттєве джерело поповнення доходної частини місцевих бюджетів

Таблиця 3

Розподіл іноземців у спеціалізованих засобах розміщування за деякими країнами світу у 2011-2015 рр.

	2011		2015	
	осіб	частка у загальній кількості, %	осіб	частка у загальній кількості, %
Розміщено – усього	368691	100,0	37706	100,0
з них країни прибуття:				
Російська Федерація	280058	76,0	2207	5,9
Молдова	33724	9,1	23915	63,4
Білорусь	28623	7,8	5166	13,7
Польща	4687	1,3	645	1,7
Азербайджан	4140	1,1	3293	8,7

Джерело: складено і розраховано автором за даними [12; 13]

окремих територіальних утворень за рахунок сплати податків суб'єктами господарювання, що зайняті у ній. Найважливішою умовою для цього є створення ефективного механізму державно-приватного партнерства у сфері курортно-рекреаційної діяльності замість її хаотичного розвитку, який спостерігається в даний час.

Варто нагадати, що Закон України «Про курорти» [17] як базовий з питань регулювання курортно-рекреаційної сфери, було прийнято ще у 2000 році. Нині він потребує осучаснення та доповнення шляхом внесення низки змін до окремих розділів, а можливо й прийняття нового закону, оскільки поза межами законодавчого поля залишається діяльність таких господарських суб'єктів, що функціонують на території курортів і мають безпосереднє відношення до використання та експлуатації рекреаційних ресурсів як санаторії, у тому числі дитячі, пансіонати, профілакторії, бальнеологічні лікарні, будинки та бази відпочинку, оздоровчі заклади короткотермінового перебування та інші.

З метою ефективного управління курортно-рекреаційним потенціалом країни та підвищення рівня його віддачі потребують врегулювання на законодавчому рівні питання розподілу повноважень між низкою органів державної виконавчої влади, що мають безпосереднє відношення до здійснення курортно-рекреаційної діяльності: центральним органом з питань регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери (нині це Управління туризму та курортів у складі Міністерства економічного розвитку та торгівлі України), Міністерством молоді та спорту України, Міністерством екології та природних ресурсів України, а також Міністерством охорони здоров'я України, функціональними обов'язками якого є створення умов для отримання населенням можливості доступу до лікування та оздоровлення на курортно-рекреаційних територіях.

Нормативного закріплення потребує також визначення ідентифікаційних ознак, статусу курортно-рекреаційних територій та віднесення до різних категорій (міжнародного, державного, місцевого значення), а також уточнення їх переліку та відповідної компетенції органів державної влади різних рівнів щодо здійснення повноважень на таких територіях. Нині єдиним офіційним документом, у якому міститься перелік з 241 населеного пункту, віднесених до курортних, є Перелік населених пунктів, віднесених до курорт-

них, який було затверджено у 1997 році [18]. Більше половини таких населених пунктів (131) знаходиться на території АР Крим. Отримання населеним пунктом статусу курортного повинно надавати йому додаткові права та визначати додаткові обов'язки щодо умов здійснення господарської та інвестиційної діяльності підприємствами та установами, встановлення преференційних режимів, особливих умов оподаткування, порядку використання рекреаційних ресурсів тощо, що також має бути визначено у відповідних документах.

Специфіка курортно-рекреаційної діяльності, що полягає у функціонуванні розгалуженого комплексу підприємств, установ та організацій (медичні заклади, заклади проживання, установи, що здійснюють природоохоронну діяльність, туристичні агентства, екскурсійні бюро, спортивні заклади (басейни, стадіони, тенісні корти тощо) транспортні підприємства, заклади громадського харчування та торгівлі, заклади з надання різноманітних послуг – аптеки, перукарні, розважальні центри, автостоянки), значно ускладнює виокремлення її як окремого виду економічної діяльності, оцінювання результативності функціонування й впливу на соціально-економічний розвиток окремих локальних територій, а також обґрунтування та запровадження ефективного механізму управління нею.

Оцінювання ролі курортно-рекреаційної сфери у розвитку територіальних утворень доцільно здійснювати за декількома напрямками, а саме:

- за впливом на формування узагальнюючих показників розвитку господарства регіону (частка у валовому регіональному продукті, обсязі залучених інвестицій, у кількості новостворених робочих місць, тобто внесок у вирішення проблем зайнятості).

- за участю у створенні фінансової бази територій (дохідної частини місцевих бюджетів), де здійснюється така діяльність.

- за досягнутими показниками рівня життя населення у курортно-рекреаційних регіонах (розмір середньої заробітної плати працівників у закладах курортно-рекреаційної сфери, рівень розвитку соціальної інфраструктури та дотримання державних соціальних стандартів на відповідних територіях).

- за ступенем участі у формуванні іміджу території (політичного, інвестиційного, туристичного, історико-культурного та ін.) та підвищенні рівня її привабливості для бізнесменів й відпочивальників.

За результатами оцінки по кожному із вищезазначених напрямів доцільно визначення сукупного інтегрального показника впливу курортно-рекреаційної сфери на соціально-економічний розвиток окремих територій.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Негативна динаміка розвитку курортно-рекреаційної сфери України протягом останніх років стала наслідком одночасної дії двох процесів: по-перше, орієнтації на переважно ринкові регулятори і значному послабленні державного управлінського впливу; і по-друге, відчутних втрат галузі через загальновідомі геополітичні події.

З огляду на наявний, багато у чому унікальний, потенціал, матеріально-технічну базу курортно-рекреаційної сфери України, постійну потребу громадян у її послугах (лікування, оздоровлення, відпочинок), а також з метою швидкого відновлення обсягів діяльності, вкрай необхідною є підтримка її подальшого розвитку з боку державних інституцій – як центральної ланки (законодавчо-нормативне забезпечення, програма розвитку як пріоритетної галузі національної економіки, ефективні фінансово-економічні інструменти), так і органів місцевої влади («брендинг» територій, сприятливий інвестиційний клімат, удосконалення інфраструктури, детінізація діяльності суб'єктів господарювання).

Катастрофічне зменшення кількості іноземних громадян, що відвідали вітчизняні курорти останніми роками, потребує системної роботи на місцях щодо активізації реклами вітчизняних курортів на міжнародному рівні, особливо у країнах, які мало обізнані з лікувальними та оздоровчими властивостями українських курортно-рекреаційних ресурсів.

Одночасно державою має бути запроваджена низка преференцій для іноземних інвесторів, що мають намір започаткувати або продовжувати підприємницьку діяльність на курортно-рекреаційних територіях України.

Одним із провідних напрямів санації вітчизняної курортно-рекреаційної сфери є системна діяльність щодо детінізації ринку надання відповідних послуг – як лікувально-оздоровчих, так й супутніх – проживання, харчування тощо, що сприятиме суттєвому поповненню дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок сплати податків господарюючими суб'єктами відповідно до норм чинного законодавства.

Подальші розвідки щодо санації та ефективного розвитку курортно-рекреаційної сфери України вбачаються у науково-методичному обґрунтуванні конкретних заходів та інструментів державної політики за вищезазначеними напрямами та їх прикладному застосуванні, з врахуванням специфічних особливостей окремих курортно-рекреаційних територій країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Перелік пріоритетних галузей економіки / затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.08.2013 р., № 843 – р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Бережна І.В. Теоретико-методичні підходи забезпечення збалансованого розвитку курортно-рекреаційних територій Криму : монографія / І.В. Бережна, О.І. Пашенцев, Н.В. Ошовська, Є.В. Стаценко, Г.В. Пашенцева, Г.О. Пашенцева. – Сімферополь : АРІАЛ, 2013. – 231 с.
3. Влащенко Н.М. Забезпечення соціально-економічного розвитку регіонального санаторно-курортного комплексу : монографія / Н.М. Влащенко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : Друкарня МАДРИД, 2012. – 253 с.
4. Гаман П.І. Розвиток рекреаційної сфери Карпатського регіону України: теорія та практика державного регулювання: [монографія] / П.І. Гаман. – Донецьк.: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 306 с.
5. Гудзь П.В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій / П.В. Гудзь; НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2001. – 269 с.
6. Гулич О.І. Екологічно збалансований розвиток курортно-оздоровчих територій: питання теорії і практики : Моногр. / О.І. Гулич; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2007. – 208 с.
7. Захарченко П.В. Модели экономики курортно-рекреационных систем : монография / П.В. Захарченко; Запорож. нац. техн. ун-т. – Бердянск : А.В. Ткачук, 2010. – 392 с.
8. Кравців В.С. Рекреаційний потенціал Львівської області та стратегія його освоєння / В.С. Кравців, Б.М. Матолич, О.І. Гулич, В.О. Полюга // Регіональна економіка. – 2002. – № 2. – С. 134-143.
9. Кифяк В.Ф. Стратегія розвитку територіальних рекреаційних систем: теорія, методологія, практика [Текст] : монографія / В.Ф. Кифяк; М-во економіки України, Н.-д. екон. ін-т. – К. ; Чернівці : Книги – XXI, 2010. – 427 с.
10. Науково-методичні засади управління розвитком економіки курортно-рекреаційних підприємств, ринків, територій [Текст] : монографія / [Гудзь М.В. та ін.; за ред. проф. М.В. Гудзь]; Бердян. держ. пед. ун-т. – Бердянськ : БДПУ, 2014. – 397 с.

11. Цьохла С.Ю. Трансформація рекреаційної діяльності та розвиток регіональних ринків курортно-рекреаційних послуг (методологія, аналіз і шляхи вдосконалення) : монографія / С.Ю. Цьохла; Тавр. нац. ун-т ім. В.І. Вернадського. – Сімферополь : Таврія, 2008. – 352 с.
12. Статистичний бюлетень «Колективні засоби розміщування в Україні у 2011 році» / відп. за випуск І.В. Калачова. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 190 с.
13. Статистичний бюлетень «Колективні засоби розміщування в Україні у 2015 році» / відп. за випуск О.О. Кармазіна. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 200 с.
14. Статистичний бюлетень «Туристична діяльність в Україні у 2012 році» / відп. за випуск І.В. Калачова. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 272 с.
15. Статистичний бюлетень «Туристична діяльність в Україні у 2013 році» / відп. за випуск І.В. Калачова. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 272 с.
16. Статистичний бюлетень «Колективні засоби розміщування в Україні у 2014 році» / відп. за випуск О.О. Кармазіна. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 200 с.
17. Закон України «Про курорти» від 05.10. 2000 р., № 2026-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>.
18. Перелік населених пунктів, віднесених до курортних / Затв. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1996 р., № 1576 (у ред. постанови Кабінету Міністрів України від 15.12. 1997 р., № 1391). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1391-97-п>.